

4 TUTKIMUSKYSYMYKSET, AINEISTO JA MENETELMÄ

Käännöstutkimuksessa päähuomio on viime vuosina siirtynyt tuotoksista eli valmiiden käännösten tutkimisesta kääntämisen prosessien tutkimiseen (Ehrensberger-Dow & Perrin 2013, 77-78). Käännösprosessi on niin tutkimuskirjallisuudessa kuin käytännön ammatillisista lähtökohdista nousevissa kuvauksissa usein jaettu erilaisiin vaiheisiin, joskus hyvin pieniin palasiin pilkkomalla. Näin tekee esimerkiksi Gouadec (2007, 57-83), joka jakaa käännösprosessin 156 erilliseen vaiheeseen. Käytännössä prosessi ei tietenkään ole selkeän lineaarisesti vaiheesta toiseen etenevä jatkumo, vaan vaiheet sekoittuvat ja menevät päällekkäin, ja aiempiin vaiheisiin voidaan palata. Vaiheisiin jakamisen lisäksi käännösprosessia voidaan tarkastella erilaisten tasojen kautta tutkimalla kääntäjän kognitiivisia toimintoja, näiden aikaansaamia käytännön toimintoja (esimerkiksi lukeminen, kirjoittaminen, tiedonhaku) ja koko prosessin sijoittumista laajempaan kontekstiin, johon kuuluvat kaikki prosessiin vaikuttavat tekijät ja ihmiset (Saldanha & O'Brien 2013, 110).

Kääntämistä kognitiivisena ja erilaisia toimintoja sisältävänä prosessina on tutkittu käännöstieteessä erilaisilla menetelmillä. Ääneenajattelu (think-aloud protocols, TAP) oli vuosituhannen vaihteeseen asti suosittu menetelmä, koska teknisesti edistyksellisempiä menetelmiä ei vielä ollut käytettävissä. Tekniikan kehittyessä kääntäjien toimintaa koetilanteessa on ryhdytty tutkimaan esimerkiksi näppäinten tallennuksen, ruutukaappausvideoiden ja silmänliikkeiden seurannan avulla. Lisäksi mainittujen menetelmien kanssa yhdessä ja erikseen on käytetty haastatteluja, kyselyjä ja etnografista tarkkailua.⁸ Monimenetelmäinen tutkimus, jossa edellä mainittuja menetelmiä yhdistellään, sopiikin erinomaisesti kääntämisen tutkimiseen. Koehenkilöinä on useammin ollut alan opiskelijoita kuin valmiita ammattilaisia, toisinaan taas on tehty vertailevaa tutkimusta noviisien (opiskelijoita tai aloittelevia ammattilaisia) ja eksperttien (kokeneita ammattilaisia) välillä. (Hurtado Albir & Alves 2009, 69-71; Schaffner & Shuttleworth 2013; Saldanha & O'Brien 2013, 146; Désilets et al. 2008, 340; Ehrensberger-Dow & Perrin 2009.)

Useimpien kääntämisen prosesseja selvittäneiden tutkijoiden kiinnostuksen kohteet ovat kuitenkin olleet muualla kuin tiedonhankinnassa, ja monissa prosessitutkimuksissa ei tiedonhankintaa mainita ollenkaan. Tämä saattaa johtua siitä, että tutkittavilla ei ollut koeti-

⁸ Perusteellisen katsauksen näihin tutkimuksiin tarjoaa esimerkiksi Enríquez Raído (2014, 66-88).

lanteessa käytettävissään mitään tiedonlähteitä (esim. Immonen 2006; Dragsted 2012) tai niitä oli vain rajoitetusti (esim. Campbell 1999; Sun & Shreve 2014). Tiedonhankinta ulkoisista (oman muistin ulkopuolisista) lähteistä on tällöin jo lähtökohtaisesti estetty tai sitä on rajoitettu, eikä sisäisiin lähteisiin (muistiin) kohdistuva tiedonhankinta näy esimerkiksi näppäinlokissa muuten kuin taukoina tekstin tuottamisessa. Taukoihinkin on yleensä suhtauduttu lähtötekstiin liittyvinä kielellisinä, ei tiedollisina ilmiöinä. Myös silloin kun kiinnostuksen kohteena on ollut nimenomaan tiedonhankinta, tutkimusasetelmat ovat usein olleet jossain määrin keinotekoisia. Esimerkiksi Volasen (2015) tutkimuksessa kääntäjillä oli käytössään vain verkkolähteitä, kun taas aidossa työtilanteessa kääntäjä voisi yleensä hyödyntää niin painettuja lähteitä kuin henkilölähteitäkin.⁹ Toki on olemassa myös sellaisia kääntäjien työkalujen ja tiedonlähteiden käytön tutkimuksia, joissa ammattikäntäjiä on tutkittu heidän oikeissa työpaikoissaan tekemässä normaaleja työtehtäviään (esim. Désilets et al. 2009).

Kääntämisen prosessien tutkimuksia onkin kritisoitu siitä, että niitä tehdään vain harvoin kääntäjien normaaleissa työskentely-ympäristöissä. Epärealistinen tutkimustilanne tai -ympäristö voi tällöin vaikuttaa käänösprosessiin, eivätkä tutkijat näin saa luotettavaa tietoa siitä, kuinka kääntäjät todellisuudessa toimivat suorittaessaan aitoja tehtäviä aidossa työtilanteessa. Lisäksi se, mitä tutkittavat haastattelussa tai ääneen ajatellessaan kertovat tapahtuvan ei välttämättä kuvaa kovinkaan tarkasti sitä, mitä todellisuudessa tapahtuu. Tutkimukset ovatkin usein tarjonneet enemmän tietoa kääntäjien psyko-lingvistikista prosesseista kuin käytännön työskentelytavoista. (Lauffer 2002, 65; Désilets et al 2008, 340; Hurtado Albir & Alves 2009, 69.) Niinpä paras tapa tutkia sitä, kuinka kääntäjät todellisuudessa käyttävät sähköisiä ja muita tiedonlähteitä onkin aidossa ympäristössä tehtävä tarkkailu yhdistettynä muihin menetelmiin, ennen kaikkea kuvaruudun tallennukseen, joka näyttää myös kirjoitustaukojen aikana tapahtuvat tiedonhaut (Saldanha & O'Brien 2013, 146; Ehrensberger-Dow & Perrin 2009, 276).

Kääntäjien tiedonhankintaa koskevat tutkimukset ovat paljolti keskittyneet erilaisten tiedonlähteiden käytön tutkimiseen, laajempia tiedonhankinnan prosesseja on tutkittu huomattavasti vähemmän. Viime vuosikymmenellä tutkimus painottui sanakirjankäytön tutki-

⁹ Toki aidoissa työtehtävissäkään olosuhteet eivät aina ole ihanteelliset. Esimerkiksi Kiukkosen (2006, 57) tutkimuksessa kääntäjät kertoivat tilanteista, joissa ovat tilapäisesti joutuneet tulemaan toimeen ilman normaaleja työvälineitään ja tiedonlähteitään.

muksiin johtuen tietysti siitä, että monia nykyisin käytössä olevia sähköisiä lähteitä ja kanavia ei tuolloin ollut vielä olemassa.¹⁰ Tällä vuosituhanella huomio siirtyi sanakirjoista internetin hyödyntämiseen tiedonhaussa.¹¹ Jo 1990-luvun lopulla ilmestyi ainakin yksi kääntäjiä ja internetiä käsittelevä opinnäytetyö (Kelly 1996), joka tosin keskittyi lähinnä esittelemään internetin erilaisia, kääntäjillekin tarjolla olevia palveluja teknisestä näkökulmasta, ilman sen konkreettisempaa yhteyttä varsinaiseen kääntäjien tiedonhankintaan tai -hakuun. Uudemmissa tutkimuksista eräitä keskeisimmistä ovat sanakirjankäytön tutkimustraditiota haastava, osuvasti nimetty *Beyond dictionaries* (White et al. 2008), sekä nimellisesti informaatiolukutaitoon keskittynyt, mutta käytännössä kääntäjien tiedollisia prosesseja laajasti tarkastellut ja useita artikkeleja tuottanut Infolitrans-projekti (Pinto & Sales 2008a). Lisäksi on tehty esimerkiksi kääntäjien web-tiedonhakua varsin laaja-alaisestikin käsitteleviä empiirisiä tutkimuksia (esim. Enríquez Raído 2014).

Suurin osa kääntäjien tiedonhankintaa ja laajemmin informaatiokäytäntöjä tarkastelevista tutkimuksista näyttäisi kuitenkin olevan katsantokannaltaan varsin suppeita keskittyen pitkälti terminologisiin kysymyksiin (esim. Hanouille et al. 2015), yksittäisten tiedonlähteiden tai tiedonhankintakanavien käyttöön (esim. Lahtinen 2013), tiettyyn informaatiokäytäntöjen osa-alueeseen, kuten teknologian käyttötaitoon (esim. Zhang 2016) tai joihinkin ryhmiin ja näiden välisiin eroihin informaatiokäytännöissä, kuten ammattilaisiin ja opiskelijoihin (esim. Dragsted 2005). Tietenkään se, että tutkimuksessa käsitellään informaatiokäytäntöjä jostakin tietystä näkökulmasta ei tarkoita sitä, että kirjoittaja näkisi kokonaisuuden niin kapeasti, vaan kyseisessä tutkimuksessa käsitellään vain asian yhtä puolta. Joka tapauksessa nyt käsillä oleva tutkielma pyrkii aiempien tutkimusten käsittelemiä teemoja yhteen kokoamalla ja niistä saatuja tuloksia yhdistämällä tarjoamaan aiheesta kokonaisvaltaisemman kuvan.

Vastaavan tyyppinen katsaus on aiemmin tehty Natasha Vilokkisen (2002) käännoistieteen pro gradu -tutkielmassa, jossa pyrittiin kokoamaan yhteen siihenastista kääntäjän tiedonhankintaa käsittelevää tutkimusta, näkökulman ollessa vahvasti tiedonlähteissä ja tiedon-

¹⁰ Yhteenvetona vanhemmista sanakirjankäyttötutkimuksista, ks. esim. Künzli (2011).

¹¹ Siirtymässä painetuista sanakirjoista verkkosanakirjoihin olivat tärkeänä välivaiheena esimerkiksi cd-rommuodossa olleet sähköiset sanakirjat, jotka olivat vielä 2000-luvun alussa kääntäjien paljon käyttämiä tiedonlähteitä ja joiden käyttö oli tutkimuskohteena monissa tuolta ajalta peräisin olevissa kääntäjien tiedonhankintaa käsittelevissä tutkimuksissa. Siinä missä painetut sanakirjat ovat edelleen säilyttäneet jossain määrin asemansa, sähköisten ei-verkossa olevien sanakirjojen käyttö lienee tänä päivänä hyvin vähäistä, joten näihin ei tässä tutkielmassa viitata ollenkaan.

hankintakanavissa. Koska tieteellisiä tutkimuksia ammattikäntäjien tiedonhankintaprosesseista oli olemassa hyvin rajallisesti, katsauksessa nojataankin käntäjien tiedonhankintaa jäsenettäessä pitkälti käänösprosessin kuvauksiin ja erilaisiin käntäjän oppaisiin. Kirjallisuuden pohjalta käntäjän tiedontarpeet jaoteltiin kieleen, teksteihin, erikoisaloihin, kulttuuriin ja ongelmanratkaisuun liittyviksi. Käntäjän kompetenssit puolestaan jaettiin kielelliseen-, tekstuaaliseen-, aihe-, kulttuuri-, haku- ja siirtokompetenssiin. Tiedonhankintaa tarkasteltiin mainittujen tiedontarpeiden kautta osana käntäjän kompetenssia. (Vilokkinen 2002.)

4.1 Aineisto

Vilokkinen (2002, 1) toteaa työnsä johdannossa, että käntäjän tiedonhankintaa koskevaa tutkimusta on tehty vain vähän. Saman ovat todenneet myös myöhemmin aiheesta kiinnostuneet tutkijat (esim. Pinto & Sales 2007; White et al. 2008). Tutkimus on sittemmin lisääntynyt ja löytänyt myös uusia suuntia teknisen kehityksen ja esimerkiksi informaatiolukutaidon käsitteen avulla. Silti edelleen voidaan sanoa, että aihepiiriä on käntäjän työn informaatiointensivisyyteen nähden tutkittu suhteellisen vähän ja kapeista näkökulmista. Siksi nyt käsillä olevan tutkielman aineistonhankinnassa sovellettiin laajuuden periaatetta.

Aineisto koostuu sellaisista käntäjää, käntämistä tai käänösprosessia koskevista kirjoista ja artikkeleista, joissa käsitellään jollain tavalla tiedonhankintaa tai laajemmin ilmaistuna informaatiokäytäntöjä. Aihepiirin hajanaisuudesta sekä käytetyn terminologian moninaisuudesta johtuen aineistoa haettiin tietokannoista erilaisilla käntäjiin, informaatioon, tiedonhankintaan ja -hakuun sekä informaatiolukutaitoon liittyvillä hakusanoilla ja niiden yhdistelmillä. Julkaisuja haettiin sekä yleisistä tieteellisten julkaisujen tietokannoista (Web of Science, Scopus, Google Scholar) että informaatiotutkimuksen (LISA) ja käänöstieteen (Bitra, Translation Studies Bibliography) erikoistietokannoista. Lisäksi julkaisujen lähdeluetteloita selailemalla saatiin tärkeitä lähteitä, joita tietokantahaut eivät palauttaneet. Myös tutkimuskysymysten kannalta tärkeiden kirjojen ja artikkelien saamia viittauksia tutkimalla löytyi hyviä lähteitä, samoin kuin keskeisten tutkijoiden julkaisutietoja selaamalla.

Koska tutkielman tarkoituksena on selvittää käntäjän työssä esiintyvien tiedollisten prosessien laajuutta ja moninaisuutta, olennaista tietoa ja tärkeitä havaintoja todettiin löytyvän

myös varsinaisten tiedonhankintatutkimusten ulkopuolelta. Aineistoon mukaan otetun kirjallisuuden ei siis välttämättä tarvinnut keskittyä nimenomaisesti tiedonhankintaan tai informaatiokäytäntöihin, vaan riitti että tiedolliset prosessit esiintyvät tekstissä ilmiönä jossain muodossa, vaikkei juuri näitä termejä edes käytettäisi. Mukana on myös sellaisia tutkimuksia, joissa kääntäjän informaatiokäytäntöihin vain viitataan, joskus vieläpä epäsuorasti. Tällaisissa tapauksissa relevantit kohdat jouduttiin tunnistamaan selailemalla. Aineistoon kuuluu siis varsinaisten tiedonhankintatutkimusten lisäksi esimerkiksi erilaisia käännösprosessia koskevia kuvauksia ja tutkimuksia, yleisesityksiä kääntämisestä ja kääntäjän kompetenssia käsitteleviä tekstejä. Tämän tyyppisen kirjallisuuden tarkastelemista pidettiin perusteltuna, koska se laajentaa tutkimuksen perspektiiviä ja kertoo paljonkin siitä, miten informaatiokäytännöt käännösprosessin eri vaiheissa käännöstutkimuksen piirissä nähdään.

Ajallisesti tarkastelu keskittyy 2000-luvulla julkaistuihin kirjoihin ja artikkeleihin, painotuen näissäkin viimeisen noin kymmenen vuoden julkaisuihin. Uudempiin julkaisuihin keskittyminen on perusteltua siksi, että Vilokkinen (2002) on suhteellisen kattava katsaus siihen, mitä aiheesta on edellisellä vuosituhanella kirjoitettu. Lisäksi uudempi aineisto on runsaampaa ja monipuolisempaa aiemman tutkimuksen ollessa melko yksipuolisesti sanakirjojen ja muiden tiedonlähteiden käyttöön keskittyvää. Pinton ja Salesin (2007, 536) mainitsema informaatioympäristön muutos olikin eräs lähtökohta nyt käsillä olevalle tutkielmalle. Tarkoituksena oli selvittää, millä tavoin tämä muutos näkyy tutkimuskirjallisuudessa.

Erilaisia kääntämisen lajeja (asiateksti, tekninen, kaunokirjallisuus, av, lokalisointi jne.) ei tässä tutkielmassa lähtökohtaisesti erotella, vaan kaikkia lajeja käsitellään yleiskäsitteen 'kääntäminen' alla. Erilaiset kääntämisen lajit mainitaan toki silloin kun se katsotaan relevantiksi, esimerkiksi jos jonkin tyyppiset informaatiokäytännöt liittyvät vain tai erityisesti johonkin tiettyyn kääntämisen lajiin. Koska suuressa osassa kääntäjien tiedonhankintaa koskevasta tutkimuksesta ovat tutkimuskohteena olleet kääntäjäopiskelijat, kääntämisellä ja kääntäjillä tarkoitetaan tässä tutkielmassa sekä ammattimaista kääntämistä ja ammattimaisia koulutettuja kääntäjiä että alan opiskelijoita ja heidän opintojensa yhteydessä tekemiä harjoituskäännöksiä. Tältä osin tutkielmassa sivutaan jonkin verran myös kääntäjänkoulutusta ja tiedonhankinnan opetusta sen osana. Esimerkiksi joukkoistamalla tehdyt maallikkokäännökset tai fanien tekemät tv- ja elokuvatekstitykset jäävät sen sijaan aineiston rajauksen ulkopuolelle. Erilaisten tutkimusten tuloksia vertailtaessa on luonnollisesti

huomioitava, että niitä on tehty eri maissa ja eri aikoina, ja mukana on ollut erilaisilla kriteereillä valittuja osallistujia. Esimerkiksi käännöstieteen opiskelijoiden kohdalla koulutusohjelmat eroavat toisistaan, joten samankaan vuoden opiskelijat eivät välttämättä ole samanlaisessa asemassa tiedonhankintaosaamisen suhteen. Eri kielten kohdalla voi lisäksi olla suuriakin eroja siinä, kuinka paljon ja millaisia tiedonlähteitä on saatavissa erilaisilta erikoisaloilta.

4.2 Menetelmä

Tutkielman aineistona käytetään siis käännöstieteellistä kirjallisuutta. Mukaan on otettu myös muutamia ei-tieteellisissä julkaisuissa ilmestyneitä artikkeleita, joissa on mielenkiintoisia näkökulmia kääntäjän informaatiokäytäntöihin. Kyseessä on Salmisen (2011, 6) esittelemistä kirjallisuuskatsauksen tyypeistä (kuvaileva kirjallisuuskatsaus, systemaattinen kirjallisuuskatsaus, meta-analyysi) lähinnä kuvaileva. Kuvaileva kirjallisuuskatsaus on laajoja aineistoja hyödyntävä yleiskatsaus, jota käytetään epäyhtenäisen tiedon kokoamiseen ja synteessin luomiseen. Erotuksena systemaattiseen kirjallisuuskatsaukseen seula aineiston valinnassa on väljempi ja pyrkimyksenä on laajemman kuvan tarjoaminen tutkittavasta aiheesta. (Salminen 2011, 6-8.) Valitulla lähestymistavalla ja käytettävällä lähteidenkeruumenetelmällä olisi vaikeaa päästä minkäänlaiseen kattavuuteen joten sitä ei tavoitella, vaan esimerkkien kautta pyritään tuomaan esiin ja kokoamaan millaisia informaatiokäytäntöjen teemoja kirjallisuudesta löytyy. Systemaattisempi ote todennäköisesti tekisi näkökulmasta kapeamman ja jättäisi paljon ns. keskeisten lähteiden ulkopuolelle, koska tiedonhankinta näyttäisi esiintyvän käännöstieteellisessä kirjallisuudessa enemmän ilmiönä kuin suoranaisena tutkimuskohteena. Toki myös valitulla menetelmällä on väistämätöntä, että aiheen kannalta olennaisia lähteitä jää tarkastelun ulkopuolelle.

Salminen (2011, 3) erittelee kirjallisuuskatsauksen tekemisen syiksi seuraavat tavoitteet: teorian kehittäminen (uuden teorian luominen tai olemassa olevan kehittäminen), teorian arviointi, kokonaiskuvan rakentaminen jostakin aiheesta, ongelmien tunnistaminen ja historiallinen katsaus teorian ja tutkimuksen kehitykseen. Käsillä olevan tutkielman tavoitteena on näistä lähinnä kolmas, kokonaiskuvan rakentaminen tiivistämällä ja kokoamalla yhteen aiempia tutkimuksia ja nostamalla esiin aiheen kannalta olennaisia teemoja. Baumeisterin ja Learyn (1997, 312) mukaan tämän tyyppisen kirjallisuuskatsauksen tarkoituksena ei

ole tehdä uusia tulkintoja tai johtopäätöksiä vaan ainoastaan koota yhteen se, mitä kyseisestä aiheesta tiedetään aiemman tutkimuksen kautta. Tämän tutkielman tavoitteena on tutkimuksen kokoamisen ja kokonaiskuvan luomisen lisäksi pyrkiä edistämään aiheen tutkimusta laajentamalla kuvaa siitä, mitä kaikkea tiedonhankinta tai informaatiokäytännöt kääntäjän työssä tarkoittavat. Tässä sivutaan myös Salmisen (2011, 3) neljättä tavoitetta pyrkimällä kriittisellä otteella osoittamaan heikkouksia ja puutteita olemassa olevassa tutkimuksessa.

Pinto ja Sales (2007, 536) näkevät aiempaan tutkimukseen pohjautuvan tutkimuksen heikkoudeksi sen, että informaatioympäristön jatkuvasta muutoksesta johtuen kirjallisuus on auttamatta vanhentunutta, joten ajantasaisen kuvan saamiseksi on välttämätöntä tehdä empiiristä tutkimusta. Teknisen kehityksen myötä kääntäjienkin tiedonlähteet ja -hankintakanavat sekä työssä käytettävät välineet ovat muuttuneet, vaikuttaen samalla koko työskentelyprosessiin. Mutta onko se muuttunut, mihin ja miksi tietoa tarvitaan? Koska tämän tutkielman näkökulma on myös kääntäjän tiedontarpeissa ja käännösprosessin vaiheissa eikä vain lähteidenkäytössä, ja koska tutkimuskysymykset käsittelevät informaatiokäytäntöjä laajasti, ei aivan viime vuosia hieman vanhemmankaan tutkimuksen voi katsoa olevan aiheistona vanhentunutta.

Yksittäiset ohjelmistot, tietokannat tai muut tiedonlähteet, joita tutkimuksissa kyllä mainitaan, vaihtuvat ja vanhenevat nopeasti ja ovat useimmiten myös kieli- ja kulttuurisidonnaisia ja erikoisalakohtaisia. Siksi tässä tutkielmassa ei kiinnitetä huomiota yksittäisiin tiedonlähteisiin ja -hankintakanaviin, vaan tarkastelutasona ovat lähteiden tyypit, kuten sanakirjat, korpuukset, rinnakkaistekstit¹² ja käännösmuistit. Ainoan poikkeuksen tähän tekee verkotietosanakirja Wikipedia, jonka käytöstä on tehty jonkin verran tutkimusta kääntäjien ammatillisen tiedonhankinnan kohdallakin. Wikipediasta tekee kiinnostavan tutkimuskohteen erityisesti sen monikielisyys sekä se, että arkielämän tiedonhankinnan lisäksi sitä käytetään paljon myös ammatillisessa tiedonhankinnassa siitäkin huolimatta, että suhtautuminen sen käyttöön on ristiriitaista erityisesti tiedon luotettavuuteen liittyen.

¹² Rinnakkaisteksteillä tarkoitetaan käännöstehtävän kanssa samaa tekstilajia edustavia tai samaa alaa tai aihetta käsitteleviä tekstejä, joita kääntäjä voi käyttää aiheeseen perehtymiseen ja joista voi poimia erikoisalan terminologiaa.

Nyt käsillä olevan työn tarkoituksena onkin koota yhteen erilaisissa tutkimuksissa tehtyjä havaintoja kääntäjien informaatiokäytännöistä, ja pyrkiä rakentamaan jonkinlaista kokonaiskuvaa kääntäjien tiedollisista prosesseista tiedonhankintatutkimuksen ja erityisesti tehtävälähtöisen tiedonhankinnan viitekehyksessä. Tämä lienee perusteltua, koska, kuten Lahтиненkin (2013, 14) toteaa, varsinaista aihetta laaja-alaisesti tarkastelevaa kokoavaa tutkimusta, jossa otettaisiin huomioon erilaiset tavat joilla kääntäjät ovat informaation kanssa tekemisissä niin varsinaisen käänösprosessin eri vaiheissa kuin sen ulkopuolellakin ei ole aiemmin tehty. Edellisestä suppeammastakin katsauksesta (Vilokkinen 2002) on jo yli 15 vuotta, jossa ajassa informaatioympäristö on muuttunut paljon ja mullistanut kääntäjienkin työn, eikä vähiten tiedonhankinnan osalta. Toki jo vuonna 2002 oli olemassa paljon sähköisiä tiedonlähteitä, mutta kuvaavaa on, että Vilokkinen käyttää 17 sivua erilaisten tiedonlähteiden esittelyyn ja näistä vain kolme sivua käsittelee sähköisiä tiedonlähteitä ja tiedonhankintakanavia, vaikka yleisellä tasolla internetin todetaankin olevan kääntäjälle ”lähes korvaamaton tiedonhankinnan kanava” (Vilokkinen 2002, 65).

4.3 Tutkimuskysymykset

Monissa aiemmissa tutkimuksissa (esim. Vilokkinen 2002) kääntäjien käytössä olevia tiedonlähteitä on jaoteltu niiden formaatin mukaan esimerkiksi painettuihin lähteisiin, verkkolähteisiin ja henkilölähteisiin. Tällainen jaottelu ei välttämättä ole enää kovin relevantti verkkolähteiden ja muiden sähköisten työvälineiden merkityksen lisääntyttyä huomattavasti. Vielä vuonna 2006 oli ehkä perusteltua tehdä erillinen tutkimus kääntäjien www:n käytöstä (Kiukkonen 2006), mutta tänä päivänä internet kokonaisuudessaan on itsestään selvästi kääntäjien tärkein tiedonhankintakanava, joka sisältää suurimman osan aktiivisimmin käytössä olevista tiedonlähteistä. Esimerkiksi Alonson (2015) kyselytutkimuksessa 94,5 prosenttia kääntäjistä kertoi käyttävänsä internetiä apuna kääntäessään usein tai lähes aina.

Toinen mahdollisuus onkin tarkastella tiedonlähteitä siitä näkökulmasta, millaisiin kysymyksiin ja ongelmiin niistä haetaan vastauksia. Koska käsillä olevan tutkielman näkökulma on tehtävän kautta tarkasteltavissa informaatiokäytännöissä, puhutaan esimerkiksi termien etsimisestä erottelematta sitä, haetaanko niitä painetuista sanakirjoista, verkkosanakirjoista, termitietokannoista vai esimerkiksi hakukoneen avulla. Erilaisia tiedonhankinnan

konteksteja, tapoja ja merkityksiä eriteltäessä oletuksena on, että valtaosaan niistä käytetään tärkeimpänä ja usein ainoana tiedonhankintakanavana internetiä.

Tutkimus on luonteeltaan teoreettinen ja lähtökohdiltaan aineistolähtöinen. Tarkoituksena on kirjallisuuteen perehtymällä tutkia millaisista erilaisista näkökulmista kääntäjän informaatiokäytäntöjä on tutkimuskirjallisuudessa tarkasteltu ja mitä niillä tarkoitetaan, millaisia osia, toimintoja, ilmiöitä ja prosesseja niihin kirjallisuuden perusteella kuuluu, ja miten ne liittyvät muihin käännösprosessiin kuuluviin toimintoihin. Pyrkimyksenä on tehdä koava katsaus siitä, millaisia tuloksia näistä tutkimuksista on saatu ja miten tiedonhankinta on ylipäänsä ymmärretty ja jäsennetty osana käännösprosessia. Mielenkiinnon kohteena on ennen kaikkea se, kuinka monimuotoiseksi ilmiöksi tiedonhankinta ja muut tiedolliset prosessit ymmärretään, vai onko tutkimusten näkökulma puhtaasti pragmaattinen ja kiinnostuksenkohteena lähinnä se, millaisia tiedonlähteitä kääntäjillä on käytössään ja kuinka he niitä käyttävät.

Tiedonhankintaa ei siis tarkastella vain siitä näkökulmasta *mistä* tietoa hankitaan, vaan myös *millaista* tietoa kääntäjät tarvitsevat ja hankkivat, *miksi* ja *mihin* tarkoituksiin sitä hankitaan, ja kuinka hankittu tieto vaikuttaa käännösprosessiin ja sen lopputulokseen eli käännökseen. Huomio keskittyy tiedonlähteiden lisäksi tietoa hankkivaan ja käsittelevään yksilöön ja hänen tiedontarpeisiinsa ja työprosesseihin, joihin tiedonhankinta eri muodoissaan kytkeytyy. Tarkastelun lähtökohtana on oletus siitä, että informaatiokäytännöt liittyvät joko tehtävään, kääntäjään yksilönä tai laajempiin kontekstitekijöihin. Näiden yleisluontoisten teemojen kautta tutkitaan, millaisia tarkempia näkökulmia, konteksteja ja merkityksiä kirjallisuudessa esiintyy kääntäjien informaatiokäytäntöjä koskevissa yhteyksissä.

Täsmällisemmät tutkimuskysymykset ovat seuraavat:

- millaisia vaiheita käännösprosessiin sisältyy ja millaisia informaatiokäytäntöjä esiintyy prosessin eri vaiheissa
- millaisia erilaisia tiedonhankinnan ja -käytön tapoja ja konteksteja kirjallisuudessa on mainittu ja miten nämä sijoittuvat tehtävän kontekstiin
- kuinka (aiheet, näkökulmat) kääntäjän informaatiokäytäntöjä on tutkittu ja jäsennetty
- miten viime vuosien tekninen kehitys näkyy kääntäjien tiedonhankinnassa

- onko tehtävälähtöinen lähestyminen hedelmällinen tarkastelukulma kääntäjän informaatiokäytäntöihin
- onko kääntäjien orientoivaa tiedonhankintaa tutkittu ja millaiseksi sen merkitys nähdään

Vilokkinen (2002, 26) toteaa aiempien kääntäjien tiedonhankintaa tarkastelevien tutkimusten olevan suppeita, eivätkä ne kerro siitä laaja-alaisesta ja monimuotoisesta suhteesta, joka kääntäjillä on informaatioon. Tämän tutkielman tarkoituksena onkin selvittää, onko tilanne sittemmin muuttunut ja nähdäänkö kääntäjän informaatiokäytännöt edelleen lähinnä mekaanisena sanakirjojen (nykyisin tosin sähköisten) käyttönä, vai ottaako uudempi tutkimus huomioon laajempia kontekstitekijöitä. Samalla selvitetään, onko tehtävälähtöisyys hedelmällinen tarkastelunäkökulma aiheeseen ja mitä muita konteksteja tehtävän lisäksi on syytä huomioida.

Kääntäjän informaatiokäytäntöjä käänösprosessin eri vaiheissa tarkastellaan käsillä olevassa tutkielmassa siis lähtökohtaisesti työtehtävän kontekstissa. Yksinkertaisen tehtävän suorittaminen voi onnistua rutiinilla ilman tiedonhankintaa vaativia katkoksia, mutta oletettavasti käännöstehtävä on harvoin kokonaan näin yksinkertainen, vaan sisältää yleensä tiedontarpeita ja tiedonhankintaa aiheuttavia ongelmatilanteita. Se, kuinka paljon ja millaisissa kohdissa tällaisia tilanteita kussakin tehtävässä esiintyy on yksilökohtaista, ja tilanteen tulkinta riippuu paljolti yksilön tiedoista ja aiemmista kokemuksista (Allen 1997, 113).

Oletuksena on, että valtaosa kääntäjän tiedonhankintaa koskevasta kirjallisuudesta käsittelee tiedonhankintaa nimenomaan osana suoritettavaa tehtävää ja ongelmanratkaisua, vaikkei asioista juuri näillä termeillä puhuttaisikaan. Byströmin ja Hansenin (2005, 1052) mukaan työtehtävä liittyy aina laajempaan kontekstiin, joka sisältää niin vallitsevat normit, tehtävän päämäärät ja työntekijän rutiinit kuin myös käytettävissä olevat lähteetkin. Tietyvästi ainoa varsinaisesti tehtävälähtöisestä näkökulmasta kääntäjien tiedonhankintaa tarkasteleva tutkimus on White, Matteson ja Abels (2008). Byströmin (2002) ja Vakkarin (1999) malleja kääntäjien tiedonhankintaan soveltavassa jäsennyksessä on huomioitu myös tehtävän ulkoiset kontekstitekijät, kuten kääntäjän omat koulutuksen ja kokemuksen kautta saadut tiedot ja taidot sekä käännöksen tilaaja, jolla on omat toiveensa tai vaatimuksensa käännöstä kohtaan. Tehtävien ja niiden sisältämien käännösongelmien lisäksi onkin tarkas-

teluun otettava tehtävää suorittava yksilö sekä laajempi konteksti ja ympäristö jossa hän toimii. Jälkimmäisestä näkökulmasta olennaisia asioita ovat esimerkiksi oppiminen ja ammatillinen kehittyminen sekä asiantuntijuus. Tiedolla on näissä kaikissa keskeinen rooli.